

# Virginia Woolf (1882-1941), pentsamenduaren uberak

Iratxe Retolaza Gutierrez

*Emagin elkarteko kidea*

A skotariko marmarren bitartez heldu zaizkigu Virginia Woolfen<sup>1</sup> pentsamenduaren uhinak –aipu literario, sinbolo, lelo edota film bihurturik–. Uhin horietariko batzuk sarkorrangoak izan dira, Woolfen imajinario jakin bat hedatzeko indar bizia hartu dutenak, lur maiztu hauek eraiki dituztenak: norberarentzat gela bat izatearen garrantzia, etxeko aingerua hiltzeko gonbita edota ibaian murgildurik bere buruaz beste egin izanaren itzal luzea. Hirurak ere burujabetzaren eta errebeldiaren ikur, hainbat zoru komun arrakalatzearen ikur: klase goi-ertaineko etheen genero-antolakuntza, nortasun femenino viktoriarra eta Mendebaldeko giza existentzia.<sup>2</sup>

Arrakalatze ezagun horiek beste hainbat pentsamendu-harirekin korapilatuta joan ziren Woolfen letra-jardunean, hainbesteko gerizpe sinbolikoa sortu ez dutenak: genero-performatibitatea eta ezagutza gorpuztua, bakezaletasuna eta gatazka soziopolitikoak, gomuta-lekuak eta hildakoak, hezkuntza-sistemaren inguruko ikuspegi kritikoa...

Nolanahi ere, arrakalatze horiek guztiak posizio kontraesankorretik garatu zituen Woolfek,<sup>3</sup> modernitatearen eta modernismoaren jarraitzaile eta sustatzaile izan zelako, bai-na, aldi berean, pentsamendu moderno horrek erroturiko

zapalkuntza-ardatz zenbait ikusgarri egin zituelako, bai saia-keretan, bai literatura-lanetan. Woolfen pentsamenduaren geruza-aniztasuna, beraz, hain laburrean ezin xeheki aletu, baina ahaleginduko naiz, britainiarraren ibilbidean eta mundu-ikuskeran sartu-irten txiki bat eginez, bere pentsamenduaren printza nagusiak aurkezten.

## **Literatur kritikaria, literaturgilea, pentsalaria**

Virginia Woolfek idatzi-bilduma zabal eta askotarikoa atondu zuen: kritika literarioa, prentsako artikulua, nobelagintza, saiakerak, gutunak, egunerokoak... Idatzi horietan guztietan mundu-ikuskerak eta iritzi propioak publikoki adierazteko indarra izan zuen, garaiko pentsamolde zabalduek beste eginez, baita tradizio literario kanonizatuenak beste eginez ere. Iritzi- eta pentsamendu-askatasun horren aldarria egin zuen Woolfek bere idatzietan, eta adierazpen askatasuna bermatzeko bideetarikoa bat izan zen Hogart Press argitaletxea sortzea, Leonard Woolf senarrarekin batera, 1917an. Hogart Press argitaletxearen bueltan eratu zen Bloomsbury taldea, hainbat pentsalari, kultur eragile eta idazlez osaturikoa, pentsamendua kolektiboki zein kolaboratiboki elikatzeko gune bihurtu zena.

Woolfen autoritatea eta egiletza pixkanaka-pixkanaka taxutu zen: prentsako jardunetik nobelagintzara, nobelagintzatik saiakerara, eta beste hainbat adarkatzeetara. Lehenik, emakume izateagatik goi-mailako ikasketetarako eta hainbat enplegutarako sarbiderik ez zuenez, prentsan idazteari ekin zion emakumeei zuzenduriko aldizkari edo ataletan, eta, gerora, publiko orokorarentzat aritu zen –jardun horrek, ordainsari ekonomikoak eskuratzeko aukera emateaz gain, idazketan trebatzeko aukera eta egiletza-irudi bat gorpuzten joateko aukera eman zion–. Bigarrenik, 1920ko hamarkadan errotu eta trinkotu zen Virginia Woolfen ibilbide literarioa, baita sona literarioa ere. Hamarkada hartakoak dira nobelarik entzutetsuenak: *Dalloway andrea* (1925),<sup>4</sup> *Farorantz*

(1927),<sup>5</sup> *Orlando* (1928) –ezagun horien arteko beste bat da *The Waves*, 1931n argitaraturikoa–. Hirugarrenik, kultur kritikari eta saiogile modura egin zen ezagun, bi norabide nagusitan: batetik, prentsako artikuluen bildumak osatu zituen, literatur kritikari gisa egindako ekarpenen erakusle-  
leho nagusi bilakatu zirenak –adibidez, *The Common Reader* (1925)–; eta, bestetik, pentsamendu feministaren esparruan kokatu izan diren bi saiakerak argitaratu zituen, *Gela bat norberarena* (1929)<sup>6</sup> eta *Three Guineas* (1938).

## Itsasargiaren sigi-saga, zentzu-txinpartak

Federico Sabatinik (2014) adierazi bezala, pentsamendu filosofiko konplexua islatzen dute Woolfen fikziozko lanek, saiakerek, gutunek eta egunerokoek. Askotariko diskurtso-moldetan eta generotan bada ere, idazlan guztietan izan badira behin eta berriz agertzen diren gaiak: identitatea, memoria, denboraren igarotzea, giza pertzepzioen eta pentsamenduen jariora (*ibid.*: 9). Jakina, genero bakoitzak (nobelak, iritzi-artikuluak, gutunak, saiakerak...) gai horiei heltzeko kode, baliabide estilistiko eta erretoriko batzuk eskaini zizkion. Nolanahi ere, nobelagintzan, iritzigintzan zein saiogintzan antzematen dira Woolfen idaztan-  
keraren nortasun-ikur zenbait, hiru ardatz nagusi haue-  
tan korapilatzen direnak: bate-  
tik, Woolfen edozein idatzitan etengabeak dira metaforizazio-prozesuak eta konparazioak, eguneroko hizkuntza edota begirada arrotzeko erabiltzen dituenak; bestetik, erritmoa ardatz funtsezkoa da Woolfen ahotsean, hainbat baliabide estilistikoren bitartez garaturikoa

Virginia Woolfek  
mundu-ikuskera  
eta iritzi propioak  
publikoki adierazteko  
indarra izan zuen,  
garaiko pentsamolde  
zabalduenaz beste  
eginez, baita tradizio  
literario kanonizatuenaz  
beste eginez ere

(fonosinbolismoa, egituren errepikapenak, hoskidetasunak...); eta, azkenik, pentsamendu-jarioa irudikatu ahal izateko, ikuspuntu-aniztasuna gorpuztu ohi du, askotariko tonuak gurutzatuz (ironia, etsipena, poza, amorrua...).

Ezagutza-esperientziak pertzepzio eta autopertzepzio zorrotzeko unetzat ditu, gogoan edota pentsamenduan errealitate-zentzu intentsua biziartzen duten unetzat: hau da, pertzepzio baten pertzepzio-unetzat ditu, hautemate autorreflexibotzat. Ildo beretik, pentsamenduaren jarduna mundu materialaren eta mundu imajinarioaren arteko elkarriketan irudikatzen du: idazlanen bitartez gogo-jardunaren errealitatea irudikatu nahi du, edo munduaren errealitateak irudikatu nahi ditu gogoak hauteman modura (*ibid.*). Azken finean, giza kontzientzia arakatzea du helburu Woolfek literatura-lanetan zein saiakeretan, eta, hain zuzen ere, giza kontzientzia hori idazketaren bitartez gorpuzteko bulkada sumatzen zaio; nobelagintzan, esate baterako, kontzientzia-isuria narrazio teknikaren bitartez arakatu zuen giza kontzientzietan.<sup>7</sup>

Giza kontzientzia eta pentsamendu-jario barnekoia langai nagusi dituen arren, pentsamendu-jario horrek giza nortasunaren eta niaren fragmentazioan arakatzera darama. Alegia, barne-pentsamendu edo kontzientzia hori beste nortasun batzuekin edo beste pertsona batzuen pentsamenduekin etengabeko elkarriketan josten dira. Nitasun arrakalatuak irudikatu ohi ditu Woolfek, bai fikziozko lanetan, bai lan autobiografikoagoetan edo pentsamenduzkoetan. Neurri batean, beraz, pentsamendu dialogikora hurbiltzen da Woolfen idazketa.

Woolfen mundu-ikuskeran, giza kontzientzia ikusgaitasunaren eta ikusezintasunaren artean sigi-saga dabil, argiaren eta iluntasunaren artean sigi-saga, kontzientziaren eta inkontzientziaren artean sigi-saga. Itsasargiaren metaforatik hurbil kokatzen du kontzientziaren jarduna, eta ezagutza-uneak ere itsasoan hondoratzearekin eta arrantzatzearekin alderatzen ditu. Hona hemen *Emakumeen lanbideak edo Etxeko Aingerua hiltzea* testuko pasarte bat, Woolfen idaztankeraren arrasto horiek guztiak jasotzen dituen:

Ez dut uste sekretu profesionalak zabaltzen ari naizenik esaten badut nobelistaren guraririk handiena dela ahalik eta inkontzienteen egotea. Etengabeko letargian jarri behar du bere burua. Nahi du bizitza lasaitasun eta erregulartasunik handienaz joatea. Idazten ari denean, nahi ditu aurpegi berak ikusi, liburu berak irakurri, gauza berak egin egunik egun, hartara ezerk hautsi ez dezan bera bizi deneko ilusio hori, ezerk ez dezan aztoratu edo asaldatu espiritulu lotsati eta ilusiozko hori –irudimena– inguruak misterioski usnatzen, haztatzen dabilelarik, jist-jast mugitzen, batetik bestera jauzika, bat-bateko deskubrimenduak egiten. Susmoa dut egoera hau berdina dela gizonentzat eta emakumeentzat.

Edozelan ere, nahi dut zuek ni imajinatzea nobela bat idazten trantze egoera batean. Gura dut irudikatzea neska bat jesarrita, luma eskuan duela, minutuetan, eta are orduetan ere, tintontzian busti barik. Neska horretaz pentsatzen dudanean, burura datorkidan irudia da arrantzalearena, laku sakon baten ertzean jesarrita ameslari, kanaberari helduta. Neskak aske utzia zuen irudimena inkontzientearen sakonean urperatuta dagoen munduko arroka eta zirrikitu guzti-guztiak libre arakatzen. Eta orduan eduki zuen esperientzia, nire ustez emakume idazleengan gizonengan baino askoz arruntagoa den esperientzia. Neskari irrist egin zion pitak atzamar artean. Alde egin zion irudimenak. Bila ibilia zen putzuetan, sakonuneetan, arrain handienak lo dautzan toki ilunetan. Eta orduan talka bat gertatu zen. Eztanda bat. Aparra eta nahasmena. Irudimenak jo egin zuen gauza gogor baten kontra. Neska ametsetik itzarri zen. Bihotz esturarik handiena eta lazgarriena sentitu zuen. Metaforarik gabe esateko, gauza batez pentsatu zuen –gorputzarekin, pasioekin zerikusia zuen gauza batez– emakume batek esatea desegokia zena. Gizonak –esaten zion buruak– asaldatu egingo dira. Bere pasioez egia esaten duen emakume batez gizonak esango zutenaren kontzientziak esnatu zuen emakumea bere artista inkontzientziatik. Ezin zuen idazten jarraitu. Trantzea amaituta zegoen. Haren irudimenak ezin zuen lanean jarraitu. (Woolf 2014a [1931]: 239-240)

Pasarte horretan esperientzia pertsonala, hausnarketa eta fikzionalizatzea gurutzatzen dira, eta metaforizazio-prozesua ere funtsezkoa da mundu-ikuskera gorputzeko, kode ezarriak arrakalatzeko. Guztiak ere Woolfen idaztankeraren isuri.

John Snyderren iritziz (Sánchez Cuervo 2009: 265), idazle emakumeek edota feministek saiakera-lanetan askotan

pribatuaren eta publikoaren arteko bidegurutzeetan arakatzeko dute, baita pertsonalaren eta politikoaren arteko bidegurutzeetan ere. Virginia Woolf aipatzen du joera horren erakusleen artean. Woolfen saio gintzan esperientzia per-

Literatur kritikari  
feministek eta idazle  
feministek Virginia Woolf  
Teoria Feministaren  
eta Literatur Kritika  
Feministaren aitzindaritzat  
hartu izan dute

sonalek eta autobiografikoek leku berezia dute, baina, aldi berean, fikziozko kutsuz josten dira. Nobelagintzan pertsonaien barne-munduetan eta kontzientzia-jarioetan arakatu zuen; saiakeretan, aldiz, publiko jakin bati mintzatu zitzaion. Izan ere, hiru saiakera-lan eza-gunek hitzaldi bat edo gutun-truke bat izan zuten abiapun-

tu, eta, beraz, testuan bertan pentsamendu dialogikoa gorputzu zuen, une oro gogoetak publiko jakin horri zuzentzen zaizkiolako, eta publikoaren balizko erantzunak edo balizko ñabardurak hausnarketara dakartzalako. Woolf saio gilearen ahotsean, hartara, bikoiztasuna eta tolestasuna sumatzen da sarritan (*ibid.*: 274).

Nolanahi ere, anibalentziaren arrasto etengabeak antzematzen dira literatura-lanetan eta saiakeretan («nire koadernoak [...] gudu-zelai bat zen zirriborro kontraesankorrek hartua»). Kontzientzia-arakatze horietan bi kontzeptu kontrajarrien artean dantzan dabil maiz, baina ez ditu bateraezintzat irudikatzen, elkar elikatzen duten kontzeptutzat baizik, eta modu horretara giza pertzepzioaren eta esperientzia emozionalaren eredu anibalentea eraikitzen du. Esanguratsua da anibalentzia horiek askotan Mendebaldeko kulturako bi kontzeptu dikotomikoen artean dabiltzala dantzan: pribatua vs publikoa, pertsonala vs politikoa, femeninoa vs maskulinoa, gogoa vs gorputza... Kontzeptu horiek ez dira kontrajarritzat irudikatzen, soka batean elkarriketan zein elkar eraginean jositako posiziotzat baizik. Esan bezala, modernismotik eta modernitatetik ziharduen Woolfek, baina zimendu moderno

zenbait arrakalatu zituen, batzuetan kraskatze handiak sortuz, beste batzuetan dardara txikiak eraginez.

### ***Gela bat norberarena* (1929): genero-harresiak ikusgai<sup>8</sup>**

Literatur kritikari feministek eta idazle feministek Virginia Woolf Literatur Teoria Feministaren eta Literatur Kritika Feministaren aitzindaritzat hartu izan dute, batik bat *Gela bat norberarena* saiakeran garaturiko gogoetengatik. Saiakera gogoangarri hartan, emakumeek idazle jardun ahal izateko arrakalatu beharreko harresiak irudikatzeko ariketa egin zuen. Woolfek gogora ekarri zuen idazketarako (eta pentsatzeko) nork bere espazioa (gela bat) eta denbora (dirua) izatea premiazkoa zela, eta kasu askotan emakumeak ez zirela hain burujabe, ez ekonomikoki, ez nork bere denbora kudeatzeko. Jakina, edozein subjektu azpiraturen egoera islatzen da gogoeta horietan, ez bakarrik xx. mende hasierako emakume britainiarraren egoera.

Gelaren aldarriaz gain, emakumeek idazle izateko dituzten beste eragozpide material eta ez-material zenbait izan zituen aipagai.

*Bat.* xx. mendera arte ezagutza-erakundeetarako (liburute-gietarako edo unibertsitateetarako) sarbiderik ez izateak emakumeei kulturen trebatzeko eta ezagutzan sakontzeko aukerak murriztu zituela dakar gogora. Gainera, hezkuntza-baztertze horren iturrietara jotzean, anaitasun ekonomikoaren ideia garatzen du: ezagutza-erakunde horiek anaitasun ekonomiko batzuen emaitzatzat jotzen ditu, ondasunak familia-gizonen eskuetatik familia-gizonen eskuetara igaro izan baitira hainbat aldi historikotan. Hartara, gizon-ondasunek sostengatu izan dituzte ezagutza-erakunde historiko horiek.

*Bi.* Ezagutza-erakunde eta ezagutza-jardun horietara sarbiderik ez izateak gizonak bilakatu ditu historikoki ezagutzaren subjektu eta emakumeak ezagutzaren objektu, liburuetan jorraturiko gaiek agerian uzten duten moduan:

Ba al duzue arrastorik emakumeei buruzko zenbat liburu idazten diren urte baten buruan? Ba al duzue arrastorik horietako zenbat diren gizonak idatziak? Konturatzen al zarete beharbada unibertsoan animaliarik ikertuena zaretela? [...] Emakumeek ez dute gizonen buruz idazten. (Woolf 2013 [1929]: 43-44)

*Hiru.* Literatura-lanetan emakumeak nola irudikatu diren aztertzean, ohartzen da emakumeak gizon-pertsonaiekin harremanetan baino ez direla garatzen, eta, are gehiago, gizon-pertsonaia horien ispilu direla, bestetasun modura irudikatzen direla. Ispilu-funtzio hori gizontasuna goratzeko eta pribilegiatzeko ariketatzat du:

Gizonaren berezko neurria bikoizteko ahalmen magiko eta liluragarria duten ispiluak izan dira emakumeak menderik mende [...]: emakumeak gutxiago ez balira handiago agertzeari utziko lioketelako berek. (*Ibid.*: 53)

*Lau.* Genero-heziketak, emakumeak azpiratzeaz gain, gizontasunean ere zauriak sortzen dituela azalarazi zuen:

Haien heziketa nirea bezain akastuna izan da, zenbait alorretan. Niri bezainbesteko huts handiak eragin dizkie. Egia da haiek dirua eta boterea dutela, baina, ordainetan, hor daramate bularreran arrano bat, putre bat, gibela erauzi eta birrikak mokokatuko dizkiena, sekula eta betiko: jabetzaren grina, besteen lur eta ondasunak nahi izatera bultzatzen dituen garra; mugak eta banderak, gerraontziak eta gas pozoitsuak asmatzera, eta beren bizia eta beren haurrena eskaintzera eramaten dituen. (*Ibid.*: 56)

Oraingoan ere, Woolfen genero-gogoeta guztietan gertatu bezala, klase goi-ertainetik mintzo zaigu, eta, hain zuzen ere, klase goi-ertaineko genero-heziketa edo genero-imaginarioa da auzitan jartzen duena (esate baterako, eredu viktoriarra).<sup>9</sup>

*Bost.* Genero literarioen inguruko genero-gogoetak ere abian jarri zituen Woolfek, bi norabide hauetan: batetik, genero literario bakoitzak jarduteko modu bat eskatzen zuela adierazi zuen, eta jarduteko modu horrek baldintza material, sozial zein psikologiko batzuk eskatzen zituela; ondorioz, garai hartan poesia filosofiaren jardunetik hurbil kokatzen zenez,



kontzentrazio handiko jarduntzat hartzen zenez, zailxeago zitzaien emakumeei genero literario hori jorratzea, zailxeago zutelako etenik gabeko lan-jarduna edo pentsamendu-jarduna. Bestetik, emakumeak idazten hasi zireneko ezagutzaren zein artearen kanonak eta formak jada kodeturik zeudela aipatzen du Woolfek, eta kodetze horretan genero-imajinarioen arrastoak ere egituraturik zeudela. Garai batean, beraz, nobela molde gaztea zitzaien idazle emakumeei, eta, horrenbestez, moldagarriagoa, bai idazketa-jardunaren ikuspegitik, bai genero-imajinarioaren ikuspegitik (*ibid.*: 99).

*Sei.* Ez zuen idazketa edo literatura femenino baten aldarrik egin, baizik eta idazketa androginoaren eta pentsamendu androginoaren alde egin zuen:

Gutako bakoitzaren baitan bi indar gailentzen dira, maskulinoa eta femeninoa; gizonen burmuinean indar maskulinoa nagusitzen da femeninoaren gainetik, eta emakumeen burmuinean, berriz, indar femeninoa maskulinoaren gainetik. Egoera normal eta eroso batean biak harmonian bizi dira elkarrekin, lankidetzaz espiritualean. Bat gizona bada, bere burmuinaren alde femeninoaren eragina ere jasoko du noski, eta emakume batek ere izan beharko du trataturik bere baitako gizonarekin. Hori zen, beharbada, Coleridgek adierazi nahi zuena, adimen handiak androginoak direla esan zuenean. Batasun hori gertatzen denean baino ez da lortzen gogoaz guztiz ernaltzea eta bere ahalmen guzti-guztiak erabiltzea. (*Ibid.*: 123)

*Sei* pentsamendu-lerro horiez gain, izan badira saiakeran zehar hainbeste garatzen ez diren ideiak, baina Woolfen pentsamendu-jardunaren inguruko printza garrantzitsuak ematen dizkigutenak. Pentsamendu gorpuztuaren ideiatik oso urrun kokatzen da Woolfen pentsamoldea, baita pentsamenduaren inguruko ikuspegia ere, baina hainbat gogoetatan pentsamendu oro gorpuzturik egotearen arrastoak badaude. Adibidez, idazle neskato arrantzalearen inguruko pasartean sumatzen da hori, irudimena eteten duelako gorpuztasunak (emakumetasunaren kontzientziak). Hemen saiakera honetako beste aipu bat, gorpuztasunaren kontzientziatik eraikia:

Giza egitura den bezalakoa izanik, nahasturik dituelarik bihotza, gorputza eta garuna, eta ez edukiontzi bereizietan banatuta, nahiz eta halaxe egongo diren noski milioi bat urte barru, bapo afaltzea funtsezkoa da solasaldi on bat izateko. (*Ibid.*: 34)

### ***Emakumeen lanbideak edo Etxeko Aingerua hiltzea* (1931): otzantasunaz beste egin**

Leire Bilbao poeta, *Auto-zentsura* poeman, Virginia Woolfi mintzo zaio,<sup>10</sup> etxeko aingerua hiltzeko aholkua bere egin, eta neska otzana izatea nekeza dela dio, otso izan nahi duela. Virginia Woolfek berak adierazi zuen, *Emakumeen lanbideak edo Etxeko Aingerua hiltzea* mintzaldian, idazten jartzean oztopo material gutxi topatu izan zituela –«Jakina, pape-

ra merkea izatea da emakumeek idazketan beste lanbide batzuetan baino lehenago aurrera egin izanaren arrazoia» (Woolf 2014a [1931]: 235)–. Eragozpide material zenbait urratu zituzten emakumeek zuzendu zitzairen hitzaldi horretan, eta eragozpide material nagusiak gainditurik-edo, bi oztopo ez-material nagusiri aurre egiteko deia egin zien. Alde batetik, heziketaren eta tradizioaren bitartez jasotako emakume-eredua oztopo zela aipatu zuen. Hain zuzen ere,

Emakume-eredu  
viktoriarra zitzaion  
oztopo, emakumeak  
esanekoa, xarmagarria,  
garbia, etxekoia eta  
ez-berekoia izan behar  
zuela zioena. Eredu  
horren mendean  
ez du emakumeak  
adierazpen askatasunik

emakume-eredu viktoriarra zitzaion oztopo, emakumeak esanekoa, xarmagarria, garbia, etxekoia eta ez-berekoia izan behar zuela zioena. Eredu horren mendean ez du emakumeak adierazpen askatasunik, ez du mundu-ikuskera arrakalatzetik, ez du aske pentsatzetik edo ekiterik, eta, ondorioz, Woolfek adierazi zuen idazle izan ahal izateko Etxeko Aingeruaren mamua hil egin behar izan zuela:

Ahal nuen guztia egin nuen hura hiltzeko. Nire desenkusa, epaite-gira eramango banindute, izango litzateke autodefentsan egin nuela. Nik bera hil ez banu, berak hilko nindukeen ni. Bihotza erauziko ziokeen nire idazketari. Izan ere, luma paperean ezarri bezain laster, jabetu nintzen ezin daitekeela ezta nobela baten erreseinarik ere egin zeure kabuz pentsatu barik, adierazi gabe zeure ustez egia dena giza harremanez, moraltasunaz, sexuaz. (*Ibid.*: 237)

Beste alde batetik, goraxeago kokaturiko aipuan deskribatu bezala, gizonek emakumeen literatura-lanak eta idazketak-lanak zorrozatasun ikaragarritz epaitzeak segurtasun eza eta ezegonkortasuna sortzen du, irudimen-prozesua zeharo baldintzatzeraino. Barne-kontzientziaren eta genero-heziketaren joera horiek ikusgai egin zituen, emakumeek deseraiki beharreko jaidurak identifikatuz, ahalduntze-prozesuak egiteko kontzientzia-urratsak azaleratuz.

Ana I. Moralesek ezin hobeto kokatzen du aingerua hiltzearen inguruko diskurtsoa:

Virginia Woolfek 1931n 'Emakumeen lanbideak edo Etxeko Aingerua hiltzea' izeneko hitzaldia eman zuenean, pauso bat aurrerago egin zuen kontzeptua fintzen: ez zen hainbeste aritu figura horren iraupenaz, nola haren *mamua*renaz, hau da, emakumeen espresio askerako begi bistako trabarik ez egon arren, edo aro viktoriarrean baino askoz traba gutxiago egon arren, emakumeen autoanulazioa zekarren –dakarren– mekanismo ezin efektiboagoaren persistentzia. Bestela esanda, Etxeko Aingeruaren mamua izango litzateke emakumeek barneratutako balio patriarkalen sistema, oharkabeen autozentsura ezartzen ziena, diena, gizarte patriarkal horretan onartuak eta arrakastatsuak izatearen truke [...].

Etxeko aingeruen ezaugarri bat da joera izaten dutela eurak biktimizatu dituen sistemaren engranaje bihurtzeko, sistema horrexen balioak transmititzeko eta iraunarazteko bide bilakatzen baitira, hari lepoa bihurritu ezean, behintzat [...]. Aingeruaren mamua hiltzeak kostu handia dauka, norbera akomodatu den sistema osoa kolokan jartzea dakarrelako. Lehenbizi, detekzio esfortzu kontzientea eskatzen du eta, bigarrenik, ez ausardia gutxi: batetik, harmonia sortzailearen rolari uko egiteak posizio deseroso batean jartzen dituelako emakumeak *establishment* patriarkalaren aurrean, eta, bestetik, *Guztiaren ginetik*, *izan zaitez garbia* arauari men ez egiteak (Woolfek entseguan aipatzen duen «bi-

garren arazoa», emakumeak bere esperientzia fisikoez askatasunez jarduteak) desautorizatzeko morala ekarriko diolako berehala. (Morales 2013: 246, 250)

Bestalde, hitzaldi honen amaieran gogoeta funtsezko bat egin zuen, gela bat eta etxe bat izatea aski ez zela adieraziz, jabetza horren ostean galdera garrantzitsuenei heldu behar zitzaiela adieraziz, hortxe zegoela etorkizuneko ekimen feminista:

Zeuen gelak irabazi dituzue orain arte gizonena bakarrik izandako etxean. Gai zarete, neke eta esfortzu handiarekin bada ere, errenta ordaintzeko. Zuen urteko bostehun librak irabazten ari zarete. Baina askatasun hau hasiera besterik ez da; gela zuena da, baina hutsik dago oraindik. Jantzi beharra dauka; apaindu beharra dauka; partekatu beharra dauka. Zelan jantziko duzue, zelan apainduko duzue? Norekin partekatuko duzue, eta zein baldintzapean? Iruditzen zait galdera hauek garrantzi eta interes izugarria dutela. Historian lehen aldiz, galdera horiek egiteko moduan zaudete; lehen aldiz, gai zarete zeuen kabuz erabakitzeko zer erantzun eman behar zaien. (Woolf 2014a [1931]: 241-242)

### ***Hiru ginea (1938): lehiakortasuna arrakalatzeaz***

II. Mundu Gerra hastear zela idatzi zuen *Hiru ginea* saiakera. Gerra-giro hartan kontzientzia-eragozleen alde egin zuen, bakezaletasunaren alde eta gerraren kontra. Bazterrak harrotu zituen saiakerak, ziur asko hainbat arrazoiengatik: alde batetik, Woolfek saiakera honetan tonu hotzagoa eta aldarrikatzaileagoa darabil, sutsuago mintzo da, eta, gainera, gizon entzutetsuak barreagarri uzten ditu, oso modu ironikoan egin ere; beste alde batetik, posizio bakezaleak ez ziren ontzat hartu, oro har, gerraren aldeko aldarria sutsua zelako garai hartan eta faxismoaren zabalkundea eteteko estrategia posible bakartzat hartzen zelako gehienek ikuspegitik. Feministen artean harrera ona izan zuen saiakerak, baina literatura-giroan, aldiz, ez. Etsaitasunak sortu zizkion Woolfi. Aipagarria da Bloomsbury taldeko beste kide bakezale batzuekiko ez zela halako jarrerarik izan, adibidez, Russell edo Huxleyrekiko (Lamas 2002). Gizon bakezale

horiek utopikotzat hartu ziren, eta Virginia Woolf ez. Azken finean, Woolfek *Hiru ginea* saiakeran egindako kritiketan gerra-ima-jinarioa, hezkuntza-eredua eta maskulinitate patriarkala harremanetan jarri zituen, eta ziur asko egiturazko bortxa hori salatzeak harrotu zituen bazterrak, baita bere burua nazionalista britainiartzat ez agertzeak ere.<sup>11</sup>

Gutun baten erantzunaren itxura hartzen du saiakerak, baina hitzaldi bat du abiapuntu.<sup>12</sup> Gizon kultu batek gerra etenarazteko zer egin daitekeen galdekatzen dio Woolfi, eta gogoeta horretatik tiraka ekiten dio, gizon eskolatu baten alabaren posiziotik. Lehenik, emakumeek eragiteko aukera gutxi dutela salatzen du, independentzia ekonomikorik gabe ez baitute iritzia askatasunez emateko aukerarik; ondorioz, honela gatzigatzen dio gizon eskolatuari: Woolfi iritzia eskatzea baino are ariketa premia-azkoagoa da iritzi askatasun hori bermatzeko borrokari lotzea. Bigarrenik, militarismoaren eta maskulinitatearen arteko harremanak aletzen ditu, eta, horretarako, erritu eta zeremonia maskulinoak barregarri uzten ditu (uniformeak, esate baterako), eta militarismoaren genero-performatibitatea azalarazteak neurri batean iradokitzen du genero-identitate oro edo genero-posizio oro gizarteak erritual bihurtu duen prozesu bat errepikatzearen ondorioa dela. Hirugarrenik, maskulinitatearen eta hezkuntza-ereduaren arteko harremanak aztertzen ditu, uste baitu hezkuntza-sistemak lehia eta hierarkia sustatzen dituela, baita indarra eta jabetza ere, eta ez duela eskuzabaltasunaren balioa jorratzen; ondorioz, hezkuntzak erroturiko norgehiagoka horren adarkatzetzat du gerraren logika, aldi berean logika maskulino-izatzat duena. Laugarrenik, eguneroko bizitzaren biolentziak ere salatzen ditu, gerraren apologiatzat dituen; horretarako, Ingalaterran eguneroko jardunean eskolatutako gizonengan antzemandako basakeria eta biolentzia-ekintza zenbait aipatzen ditu. Esate baterako, gizon eskolatu horiek etxean emakumeak menderatzeko erabilitako biolentzia edo etxea gobernatzeko erabilitako autoritarismoa salatzen ditu. Hau da, esparru pribatuko genero-biolentzia hori esparru

publiko eta politikoko gerra-biolentziarekin harremanetan jartzen du, ordura arte inork gutxi egin bezala. Azken finean, hezkuntza-sisteman eta familia-egitura tradizionaletan sustaturiko balio lehiakor eta boterezale horiek iraultzeko deia egiten du, bakezaletasuna sustatzeko zimendu horiek berregitea ezinbestekotzat baitu.

## **Aitortzaren zurrunbiloak**

Virginia Woolfek 1920ko hamarkadan izan zuen eragina eta aitortza 1930 eta 1940ko hamarkadetan apaldu zen, kokapen feministak eta bakezaletasunak sorturiko zurrunbiloengatik zein desadostasunengatik. xx. mendearen azken herenean hauspotu zen berriro ere Virginia Woolfen saiakeren eta literaturaren inguruko interesa. Besteak beste, gertaera hauek sustatu zuten britainiarraren jardunaren aldeko giroa: 1970eko hamarkadan zehar Emakumearen Askapen Mugimendua bizkortzea eta 1963tik 1975era hedaturiko Vietnamgo gerraren kontrako protestak. Woolfen lanarekiko interes horrek ez du etenik izan, Mendebaldeko kulturaren erreferentziazko pentsalari eta literaturgile bilakatzeraino; baina idazle-jardun horren aitortza oso posizio ezberdinetatik garatu da, baita kontrako posizio ideologikoetatik ere. Izan ere, kontrakarrean gorpuztu dira Mendebaldeko kanon literarioaren diskurtsoak eta literatur kritika feministaren diskurtsoak.

Woolfen literaturgintza nobela modernistaren ikurretariako bat bilakatu da, eta, hain zuzen ere, nobelagintza modernista Mendebaldeko kulturaren katebegi nagusietariko bat da, kontzientzia-jarioa eta geruza anitzeko arkitektura narratiboak ardatz dituen. Kanon mendebaldar horren aldeko diskurtso batzuek batez ere nobelagintzaren arkitektura formala eta ikuspegi estetizista balioetsi izan dute, eta arkitektura horretan gorpuzturiko genero-logikak edo logika ideologikoak ez dituzte hain aintzat hartu. Harold Bloom literatur kritikariak<sup>13</sup> (2001 [1994]: 444-456), esaterako, Virginia Woolf Mendebaldeko kanonean kokatu zuen; baina, hori egin ahal izateko,

honako ikuspegi hau jorratu zuen: irizpidetzat hartu zuen Woolfek tradizio literario anglosaxoia (eta jakina, maskulinoa) bere egitea, eta bere literatura-lanak genealogia literario horren oihartzun eta aipuz josita egotea; Woolfen sentsibiltate estetikoa azpimarratu zuen, eta saiakera feministak ere sentsibiltate estetiko horren emaitzatzat zituen, ez zituen pentsamendu-testutzat, ez testu politikotzat. Mendebaldeko kulturaren ikuspegiaren edo galbahearen emaitza da Woolfen idazlanak esperientzia eta sentsibiltate modura interpretatzea, eta ez pentsamendu modura, edo kokapen filosofiko-existential-ideolo-

giko modura. Virginia Woolfek berak, aldiz, pentsamendua zuen borroka-leku nagusi, bi aipu ezagun hauetatik ondoriozta daitekeen moduan: «Ez duzue hesirik, ez sarraila ez krisketik, neure gogoaren askatasuna giltzapean ixteko» (Woolf 2013 [1929]: 98); 1940an egunerokoaren ohar batean adierazi zuen: «Pentsatzea da neure borroka».<sup>14</sup> Woolfen idazlanek horixe dute amu bizi, geruzetan hondoratzeraz eta pentsaraztera gonbidatzen gaituztela, eta xx. mendeko klase goi-ertaineko emakume zuri britainiarraren pentsamendu-hari horiek ez dute gaitasunik galdu galdera zein bilaketa berriak abian jartzeko, gaur egungo talaiaetik irakurrita ere, beste kokapen herritar, kultural, sozial zein historiko batzuetatik irakurrita ere. 🍷

Mendebaldeko  
kulturaren ikuspegiaren  
edo galbahearen  
emaitza da Woolfen  
idazlanak esperientzia  
eta sentsibiltate modura  
interpretatzea,  
eta ez pentsamendu  
modura, edo kokapen  
filosofiko-existential-  
ideologiko modura

### Oharrak

1. Adeline Virginia Stephen zuen jaiotzetiko izena, baina Virginia Woolf ezkontizenarekin sinatu zituen idazlanak.
2. Sonia Gonzalez idazlea, *Erreka haizea* (Susa, 2018) saiakeran, hainbat gairen inguruan aritzen da, baita suizidioaz ere, eta horretaz ari dela Virginia Woolf du ispilu, solaskide, atal hauetan: 'Virginia Woolf (I)' eta 'Virginia Woolf (II)'.
3. 1987ko artikulu batean, Laura Mintegik ere Virginia Woolfen koka-pen kontraesankor horretaz jardun zuen emakume-literaturaren inguruko ikuspegiaz ari zela (ikus Mintegi 1987).
4. Itziar Diez de Ultzurrunek eta Ana I. Moralesek itzuli zuten *Mrs. Dalloway* nobela, eta Edo!-k argitaratu zuen 2014an, *Emakumeen lanbideak edo Etxeko Aingerua hiltzea* saiakerarekin batera. Itzulpena sarean dago eskuragai ([www.argitaletxeaedo.org/liburuak/dalloway-andrea-eta-emakumeen-lanbideak-edo-etxeko-aingerua-hiltzea](http://www.argitaletxeaedo.org/liburuak/dalloway-andrea-eta-emakumeen-lanbideak-edo-etxeko-aingerua-hiltzea)).
5. Anton Garikanok itzuli zuen *To the lighthouse* nobela, eta Ibaizabal argitaletxeak argitaratu zuen 1993an, eta Elkar argitaletxeak berrargitaratu zuen 2015ean.
6. Maria Colerak itzuli zuen *A room of one's own* saiakera, eta Consonnik argitaratu zuen 2013an. Itzulpena sarean dago eskuragai ([www.consonni.org/es/publicacion/gela-bat-norberarena](http://www.consonni.org/es/publicacion/gela-bat-norberarena)).
7. Virginia Woolfen nobelagintzaren eta mundu-ikuskeraren inguruko hurbilketa zorrotz baterako, jo testu honetara: Morales (2013).
8. 1928an Cambridgeko testuinguru akademikoan eskainitako hitzaldi bat du abiapuntu.
9. Ekhiñe Eizagirrek, *Alde erantzira nabil* (Susa, 2016) bilduman, *Gela bat norberarena* poema idatzi zuen, hain zuzen ere, gelaren imajinarioa klase- zein zapalkuntza-ikuspegitik berrizendatuz, ziegan duten presoaren ahotsetik: «gorrotoa tatuatuta daramat begi ninietan/ ahanzturan galduta daude begirada samurra// ito egiten nau erre-presioaren reality show honek/ aztoratu behatxulo eta klakaden neurrigabekeriak/ triku itxurako katu amorratuak bezala/ ezin diet beste era batera so egin uniformeei// gorrotoa ez da konpainia ona ezleku honetan/ ahanztura ez da solaskide aproposa bahitegian// eraikiko dut gela propio bat zulo honen barruan/ laztan nazazuen begiradez eta irribarreez// malkoz itsasoratuko dut gorrotoa eta/ samurtasunari egingo diot txokoa/ metro karratua gutxienez».
10. «*Auto-zentsural* 'Emakume idazle baten lehen eginbearra/ etxeko aingerua hiltzea da' (Virginia Woolf)/ nire gela propioa izan nahi dut, Woolf/ otso izan nahi dut, Woolf/ nekeza da neska otzana iza-tea/ letaginak eta azazkalak limatzen ditut goizero/ behatzoskolak gorritz pintatzen/ ez dut ulu gehiago irentsi nahi, Woolf/ balkoietatik



sartu nahi dut gauetan/ eta nirea ez den odolez ase/ eskuaren ganbilaz muturrak garbitu/ ilean belar zatiak izan/ aspertu naiz nire larrua jotzeaz, Woolf/ listu eta izerdi berberaz/ esku ahurrak estutzen ditut/ baina ezin dut aingerurik hil, Woolf/ ezin ez denik hil/ behin ibaian itotzeko zorian utzi nuen otsokumeari/ ahoz aho arnasa eman nahi diot, Woolf/ beranduegi izan baino lehen» (Leire Bilbao, *Scanner*, Susa, 2011).

11. Saiakera honetan eta II. Mundu Gerraren testuinguruan egin zuen adierazpen ezagun hau: «Emakume naizen aldetik ez dut aberririk, emakume naizen aldetik ez dut nahi aberririk». Beste kokapen batzuen kontzientzia bazuen Woolfek (adibidez, klase-kontzientzia argia zuen, une oro esplizitu egiten baitu gizon eskolatu baten alaba dela, edo klase goi-ertainaz ari dela, eta, jakina, genero-kontzientziak zeharkatzen du bere pentsamendua), baina ez zuen aberri inperialista baten kide izatearen kontzientzia, edota kultura hegemoniko baten kide izatearen kontzientzia. Testuinguru horretan ulertzen da baieztape hori, emakumearen izaera unibertsal bat eta ez lurreratu edo kokatu bat iradokitzen duena, eta beste komunitate feminista batzuetatik zalantzan jarri izan dena (afroamerrikarren ikuspegitik, indigenen ikuspegitik edo, oro har, komunitate gutxituen ikuspegitik).
12. 1931n London and National Society for Women's Service elkartearen eskainitako hitzaldi bat du abiapuntu, baina zazpi urte luze behar izan zituen hitzaldia saiakera eta liburu euskarrira eramateko.
13. Esate baterako, Harold Bloomek, *The Western Canon* (1994) [*El canon occidental*, 1995] saiakera ezagunaren gorputzean (ez bukaerako egile-zerrendan), lau idazle emakume aipatu zituen: Jane Austen, Emily Dickinson, George Eliot eta Virginia Woolf.
14. «Thinking is my fighting» (Gordon 2017: 410).

## Bibliografia

- Bloom, Harold (2001 [1994]): *El canon occidental*, Madril, Anagrama.
- Gordon, Lyndall (2017): *Virginia Woolf. Vida de una escritora*, Bartzelona, Gatopardo.
- Lamas, Marta (2002): 'El feminismo de Virginia Woolf: el caso de *Tres guineas*', *Debate Feminista* 25, 393-404.
- Mintegi, Laura (1987): 'Emakume-literatura: zer da eta zertan da', *JAKIN* 45, 7-24.
- Morales, Ana I. (2013): 'Dalloway andrea, aingerua bere bakardadean', in Virginia Woolf: *Dalloway andrea*, Donostia, Edo!, 247-265.

Virginia Woolf (1882-1941), pentsamenduaren uberak

Sabatini, Federico (2014): *Sobre la escritura. Virginia Woolf*, Bartzelona, Alba.

Sánchez Cuervo, María Esther (2009): 'Trayectoria del ensayo en Virginia Woolf', *Philologica Canariense* 14-15, 263-278.

Woolf, Virginia (2013 [1929]): *Gela bat norberarena*, Bilbo, Consonni. Itzultzailea: Maria Colera Intxausti.

Woolf, Virginia (2014a [1931]): *Emakumeen lanbideak edo Etxeko Aingerua hiltzea*, in *Dalloway andrea*, Donostia, Edo!, 233-242. Itzultzailea: Itziar Diez de Ultzurrun eta Ana I. Morales.

Woolf, Virginia (2014b [1929/1938]): *Un cuarto propio / Tres guineas*, Bartzelona, Penguin Random House.